Onderwijs in het pastoraat. Leren luisteren [1]

GEHOORD WORDEN

Sinds september 2015 doceer ik de vakken pastoraat en prediking aan de Groningse vestiging van de Protestantse Theologische Universiteit, de predikantsopleiding van de Protestantse Kerk. Bij deze vakken gaat het eenvoudig gezegd om leren luisteren en leren spreken.

Dr. T.T.J. Pleizier is universitair docent Praktische Theologie aan de PThU, vestiging Groningen.

In deze en de volgende bijdrage sta ik stil bij het vak pastoraat. Hoe leert een pastor luisteren? In het najaar volgt een tweede tweeluik: Hoe leert een predikant spreken?

TWEE KERNEN

De predikant wordt geacht veel te kunnen. Het beeld van het schaap met vijf poten is overbekend. Als we het werk van de predikant bezien, zijn er toch maar twee kernen in het werk: een predikant moet kunnen luisteren en hij moet kunnen spreken. Bij het voorbereiden van de preek moet de predikant kunnen luisteren: wat klinkt in de tekst, waar bevindt de gemeente zich en hoe word ikzelf door het Evangelie in deze tekst aangesproken? Preekvoorbereiding vraagt om aandachtig luisteren. Toch is preken vooral spreken.

In het pastoraat ligt de verhouding net andersom. In de pastorale zorg moet de predikant in staat zijn een gesprek te voeren. Goede vragen stellen, spiegelend teruggeven wat je hebt gehoord, een verbinding leggen met het getuigenis vanuit de Schrift. Pastorale zorg is vooral goed luisteren. Wie is deze mens die mij vertrouwt? Welke weg gaat God met hem of haar? Wat wordt er van mij als pastor gevraagd nu ik een klein stukje van Gods weg met deze persoon mag delen? Bij het vak pastoraat leert de predikant-in-opleiding luisteren. Gespreksvaardigheden zijn er op gericht om beter te kunnen luisteren. Is het niet de ervaring van goede pastorale zorg dat je weet dat je gehoord bent? Dat je weet dat je door God gehoord bent?

De pastor komt binnen vanuit een eigen, pastorale vraag: wat betekent het dat jouw leven zich voor het aangezicht van de Levende afspeelt?

GESPREKSVERSLAG

We zitten met z'n achten in de lesruimte. Voor ons ligt het verslag van een van de studenten dat ze heeft gemaakt van een pastoraal gesprek. Zo goed mogelijk vanuit het geheugen opgediept staat het op papier. We volgen de loop van het gesprek. We kijken over de schouder van de predikant-in-opleiding mee. Dat is kwetsbaar, want je laat zien wat je hebt gezegd maar vooral wat je hebt gehoord. En, niet te vergeten, wat je níet hebt gehoord en over het hoofd hebt gezien. Dit alles met het doel om nog beter te leren luisteren.

Als we ons buigen over het gespreksverslag, zijn we inmiddels in de tweede helft van de cursus. Al in hun eerste jaar van de driejarige masteropleiding zijn de

COLLEGES PASTORAAT

In de colleges pastoraat maken we gebruik van een basisboek. Toch vindt het meeste werk van studenten plaats aan de hand van opdrachten waarin zij hun persoonlijke pastorale attitude ontdekken, hun eigen geloof durven in te brengen en zich zelfstandig leren verdiepen in pastorale thema's.
Als het in college over angst en verlangen gaat, wordt de studenten bijvoorbeeld gevraagd om een korte notitie te schrijven waarin zij beschrijven hoe je iemand kunt begeleiden als het gaat om angst voor God of verlangen naar God. In de literatuur komen diverse pastorale modellen langs. Minstens zo belangrijk is de vraag hoe je je, vanuit je eigen theologische overtuiging, verhoudt tot die modellen. Ter voorbereiding op het college schrijven de studenten daarom een korte tekst waarin zij uitleggen met welk van deze modellen zij zich met het meest (theologisch) verwant voelen en welke benadering hen het meest uitdaagt. Op deze manier oefenen we op college met theologische diversiteit. Voor het pastoraat is dat belangrijk omdat je in de ontmoeting met mensen allerlei soorten geloofsbeleving tegenkomt.

studenten in een kerkelijke gemeente aan het werk als predikant-in-opleiding (vroeger heette dat 'leervicaris'). Ze voeren hun eerste pastorale gesprekken. Op college bespreken we de verslagen. In de eerste helft van de cursus staat pastoraat als theologisch vak centraal. De belangrijkste pastorale theorieën en begrippen komen langs. We staan stil bij de vraag of pastoraat een soort hulpverlening is. Of gaat het in het pastoraat om 'verkondiging van het Woord'? Wat zijn de consequenties van deze benaderingen en vooral, welke rol speelt het levensverhaal van déze mens in het pastorale contact? We maken kennis met belangrijke pastorale thema's zoals levensfasen, rouw, schaamte, vergeving en ziekte. Op de achtergrond spelen steeds twee vragen: wat gebeurt er in het pastorale contact? En: wat voor pastor ben ik zelf?

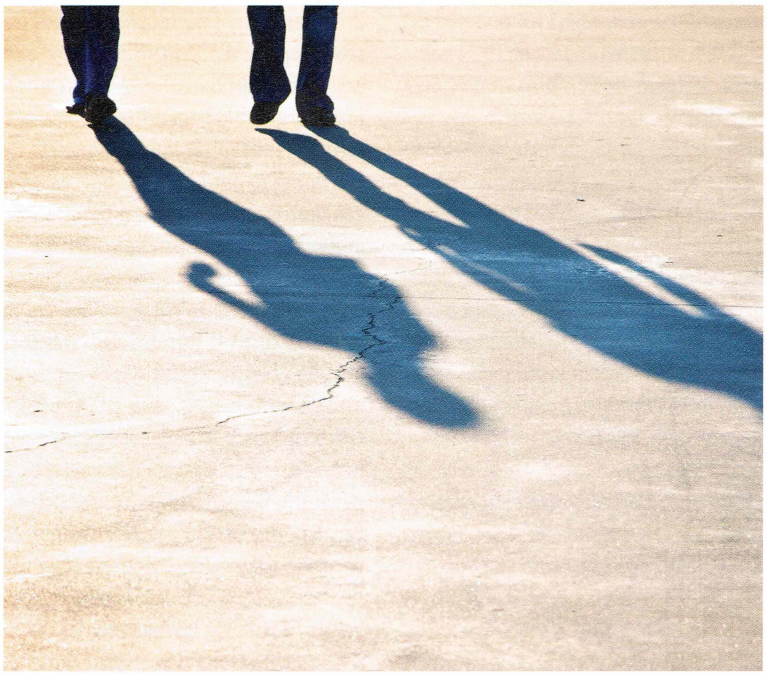

Bij pastoraat gaat het onder andere om de vraag: wat wordt er van mij als pastor gevraagd nu ik een klein stukje van Gods weg met deze persoon mag delen?

PASTORALE VRAAG

Tijdens de colleges lezen we fragmenten uit pastorale gesprekken. En steeds komt de vraag op tafel: wat maakt dit contact tot een pastoraal contact? Pastoraat vindt plaats in een cultuur waarin hulpverlening steeds gewoner wordt. Gemeenteleden hebben vaak al contact met hulpverlening, voordat ze er aan denken om de predikant te benaderen. Bij de pastor roept dit de vraag op wat het eigene van het beroep is. Tegelijk wordt er daarin ook meer van de pastor verwacht. Hij moet op de hoogte zijn van allerlei thema's die in het leven van mensen kunnen spelen.

Toch is de pastor geen professioneel therapeut en komt hij niet in eerste instantie voor problemen. De pastor komt binnen vanuit een eigen, pastorale vraag: wat betekent het in jouw omstandigheden dat je God zoekt, dat God jou zoekt, dat je leven zich voor het aangezicht van de Levende afspeelt? Dan kan ook de Schrift open gaan, of het aangezicht van God gezocht worden in gebed. De Schrift gaat spreken, als de pastor eerst goed heeft leren luisteren. Zonder echt te hebben geluisterd, kan de pastor déze mens niet in gebed bij God brengen.

T.T.J. PLEIZIER

KERKNIEUWS

PROF. H.M. KUITERT OVERLEDEN

In zijn woonplaats Amstelveen is op vrijdag 8 september de theoloog en ethicus prof. dr. H.M. Kuitert overleden. Hij werd 92 jaar. Harminus Martinus (Harry) Kuitert werd in 1924 in een gereformeerd onderwijzersgezin geboren. Van 1950 tot 1955 was ds. Kuitert gereformeerd predikant te Scharendijke (Schouwen-Duiveland), waar hij de watersnoodramp van 1953 meemaakte. Daarna werd hij studentenpredikant in Amsterdam.

Kuitert promoveerde in 1962 cum laude op het proefschrift *De mensvormigheid Gods*. De Amsterdamse theoloog was in die tijd een van de oprichters van de groep van Achttien, die hereniging van hervormden en gereformeerden nastreefde. Dit Samen-op-Weg-proces leidde tot de vorming van de Protestantse Kerk in Nederland.

Van 1967 tot aan zijn emeritaat in 1989 was Kuitert hoogleraar Ethiek en Dogmatiek aan de VU. Hij groeide uit tot een van de meest spraakmakende en omstreden theologen van de twintigste eeuw, die velen 'uitleidde uit het 'diensthuis van de orthodoxie'. Kuitert schreef tientallen boeken en artikelen, waaronder *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof* en *Hetzelfde anders zien. Het christelijk geloof als verbeelding.* Bekend is geworden zijn uitspraak dat 'al het spreken over Boven, van beneden komt'. In dagblad *Trouw* verwoordde hij ooit hoe hij zijn geloof kwijtraakte: 'Dat was in het jaar 2000. Ik bedacht, we zeggen altijd dat het christelijk geloof geënt is op de God van Israël. Maar waar komt die vandaan? Toen zag ik ineens, die komt natuurlijk ook niet uit de lucht vallen. Toen wist ik: eerst waren er mensen, daarna pas religie en goden en God. Toen was het gebeurd.'

Dr. J. Hoek schreef in 1993 *Geloven de twijfel te boven*, een weerlegging van *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof* van prof. Kuitert. Na de bekendmaking van het overlijden van prof. Kuitert zei prof. Hoek tegen het RD: 'Ik besef dat Kuiterts overlijden markeert dat een periode in de geschiedenis van de theologie in Nederland is afgesloten. Een periode namelijk waarin vele spraakmakende theologen rigoureus afrekenden met het overgeleverde geloofsgoed van de christelijke kerk en de gereformeerde traditie. En vervolgens dacht ik: Nu heeft ook Harry Kuitert God ontmoet en weet hij wat hij in zijn leven steeds meer is gaan betwijfelen en ontkennen.'

DRIE THEOLOGEN SCHRIJVEN 'KERK 2025 GETOETST'

Aan de vooravond van de synodevergadering van 22 september verscheen van de hand van prof. dr. W. Balke, ds. R.H.M. de Jonge en ds. P. Zeedijk de brochure 'Kerk 2025 getoetst. Protest tegen een machtsgreep van bureaucraten'. In deze brochure gaan de auteurs in op de grondslag van ons kerkrecht, op bijbelse lijnen ten aanzien van het ambt, op het belang van de classis, op 'voorbeelden van dwang vanuit de top' en op werkbare en niet werkbare alternatieven.

De brochure is te bestellen door te mailen naar rdejon48@planet.nl én overmaking van € 7,50 op NL55RABO0301661014 t.n.v. R.H.M. de Jonge, o.v.v. 'brochure'.

Onderwijs in het pastoraat. Leren luisteren [2, slot]

HET GELOOFSGESPREK

In het pastorale contact moet je goed leren luisteren. Hier hoort bij dat je leert op een goede manier vragen te stellen, mensen uit te nodigen zich uit te spreken en levens- en geloofsvragen te verkennen. Daarom staan we in de predikantsopleiding langere tijd stil bij de pastorale gespreksvoering.

Dr. T.T.J. Pleizier is universitair docent Praktische Theologie aan de PThU, vestiging Groningen.

Later dit jaar volgt een ander tweeluik over het vak prediking: Hoe leert een predikant spreken?

Allerlei aspecten komen aan bod: wat is het goede moment om iets in te brengen vanuit het gezamenlijke geloof? Wanneer gaat de Schrift open en hoe doe je dat? Hoe voer je een gesprek, hoe is een gesprek opgebouwd, hoe begin en eindig je een gesprek?
Studenten oefenen dit aan de hand van opdrachten, zoals het schrijven van een pastorale email, het uitspelen van een pastorale situatie of het analyseren van pastorale gesprekken.

GEVOELSWAARDE

Wat zegt iemand, welke gevoelswaarde heeft het gezegde en over wie of wat gaat het in het gesprek écht? Soms wordt iets tegen de pastor gezegd dat ten diepste niet over hem gaat. 'Vindt u ook niet, dominee, dat ik door de kerk in de steek gelaten ben?' De pastor schrikt even: gaat dit over mij? Toch zal de goede pastor zich dit niet zomaar aantrekken, maar blijven luisteren. 'Door wie voelt u zich écht in de steek gelaten?' En het kan zomaar ineens gaan over geloofstwijfel, de afwezigheid van God, het knokken om overeind te blijven in het leven.
In de colleges pastoraat houden we ons met deze dynamieken bezig. Wat zit er achter een vraag, wat speelt er in het leven van mensen, en in dit alles vooral: hoe gaat het eraan toe tussen God en déze mens?
In hun stagegemeente voeren de studenten een serie pastorale gesprekken. Zij maken van deze gesprekken verslagen. Uiteraard anoniem. Ook het gesprek van de pastor-in-opleiding vindt plaats in de vertrouwelijkheid. Op college bespreken we een uitgewerkt gesprek. Welke gedachten gaan door het hoofd van de pastor, wat voelt hij tijdens het gesprek? Het is belangrijk om je eigen gevoelens onder ogen te zien, want hoe moet je een gesprek voeren over het levenseinde als je zelf allerlei weerstanden voelt?
In de gespreksverslagen wordt duidelijk hoe de studenten zich gedurende de cursus hebben ontwikkeld. Zij zijn geen geoefende pastores geworden. In de voorbereiding op het ambt hebben zij wel geleerd wat er nodig is om te luisteren naar mensen in allerlei omstandigheden van het leven. Ze leren contact aan te gaan met vreemden, een geloofsgesprek te voeren met mensen buiten de eigen familie- en vriendenkring en vertrouwd te raken met mensen in hun vreugde, hun verlangens, hun verdriet en hun kwetsbaarheid.

De pastor komt in de spanning te staan tussen het getuigenis van de Schrift en de veelzijdige geloofsbeleving van mensen

SPANNING

Spannend wordt het in gesprekken als gemeenteleden minder dan voorheen verbonden zijn

PASTORALE ONTMOETING

In gesprek met een mevrouw stelt de pastor de vraag: 'Hoe heeft u erdoor heen kunnen komen, denkt u?' De pastorant antwoordt: 'Nou, er komt dan wel iets in jezelf.' De pastor gaat verder: 'Een soort kracht?' Terwijl ze op haar borst klopt, ongeveer waar haar hart zit, zegt mevrouw: 'Ja.'
De pastor gaat nog een stapje verder en vraagt: 'Waar komt die kracht vandaan?' Mevrouw: 'Die kracht komt wel van boven.' Het is even stil. Dan zegt mevrouw: 'Maar ik ben niet zo van halleluja, hoor! Ik zag dan laatst weer zo'n dominee op tv met een begrafenis en die zei dan dingen en dan denk ik: nou dat weet ik allemaal niet hoor.' 'U gelooft het niet zo,' stelt de pastor vast. 'Niet zo van halleluja en zo. Het is niet allemaal prijzen en God doet alles. Maar iedereen gelooft weer anders, hè?'
Er wordt iets benoemd, voorzichtig, tastend, en niet al te uitbundig. Het tekent de pastorale ontmoeting: niet het dogmatisch omlijnde heeft de eerste aandacht, maar de verwevenheid met het leven. Daarin doet alles mee: het karakter, de ontwikkelingsgang door het leven, de zoektocht naar Gods hand in ons leven.

Soms zeggen mensen zich door de kerk in de steek gelaten te voelen. De pastor doet er goed aan dan door te vragen.

met de traditie. De geloofsbeleving is individueler geworden. De pastor komt in de spanning te staan tussen de leer van de kerk, het getuigenis van de Schrift en de veelzijdige geloofsbeleving van mensen. Pastoraat is geen catechese. Toch staat de predikant voor de inhoud van het geloof en komt met het ambt ook de roeping mee om mensen bij Christus te brengen en te houden.
Dit alles maakt pastoraat een uiterst existentieel vakgebied. Het gaat over jezelf als pastor, als gelovige, als mens. De grote vragen van de theologie komen ter sprake in het kleine verhaal van déze mens: Gods aanwezigheid, het lijden, verzoening en de toekomst. De pastor blijft luisteren, totdat in het levensverhaal iets hoorbaar wordt van de weg die God met een mens gaat. En aan het eind van het gesprekverslag noteert een student: 'Op de fiets naar huis, denk ik bij mijzelf: dit is het mooiste werk dat er is.'

T.T.J. PLEIZIER

GLOBAAL BEKEKEN

REDACTIE: J. VAN DER GRAAF

In het *Nederlands Dagblad* werden vier politici die niet tot een van de christelijke partijen behoren, bevraagd over hun mening over de Bijbel in de politiek. Kirsten van den Hul (PvdA):

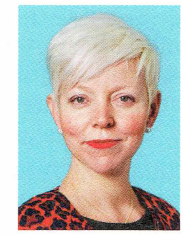

VAN DEN HUL

Ik mag dan met mijn 157 dagen in de Tweede Kamer nog maar een benjamin zijn, toch is mij als taalfanaat in mijn eerste drie maanden al opgevallen dat veel van mijn nieuwe collega's de Bijbel graag en vaak citeren.
Zo hoorde ik geregeld schellen van de ogen vallen (Handelingen 9:18), haren te berge rijzen (Job 4:15) en zaken al dan niet in goede aarde vallen (Mattheüs 13:8). Verder werd er gevreesd met grote vreze (Lucas 2:9), werd er op twee gedachten gehinkt (1 Koningen 18:21), waren opvallend veel dingen uit den boze (Mattheüs 5:37), of zelfs een doorn in het oog (Numeri 33:55), waarmee ik overigens niemand woorden in de mond wil leggen (Exodus 4:15). Er werd in het duister getast (Job 12:25), er moest vak een hand in eigen boezem gestoken worden (Exodus 4:6) waarna men dan meestal weer door het oog van de naald kroop (Mattheüs 19:24). Wetten van Meden en Perzen passeerden de revue (Esther 1:19), er zaten geregeld balken in ogen (Mattheüs 7:3) en soms trof men zelfs de dood in de pot (2 Koningen 4:40). Maar gelukkig hoeven we als Kamerleden niet bij de pakken neer te zitten (Genesis 49:14), want de inwendige mens wordt niet vergeten (Efeziërs 3:16) en zijn veel van de spijzen een ware lust voor het oog (Genesis 3:6) (...)
Tijdens het schrijven van deze column word ik weer geraakt door de kracht van de woorden. 'Zo resten ons dan: geloof en hoop en liefde. Deze drie. Maar de liefde is de grootste.' Misschien moet ik die Bijbel toch maar eens meenemen naar mijn werkkamer.

***

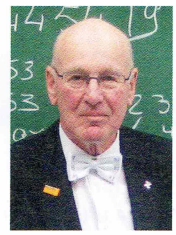

BOUWMAN

Dat 1 in het kwadraat nog steeds 1 is, kan ieder nog wel bevroeden. En ook dat 37 gelijk staat aan 6 in het kwadraat plus 1 in het kwadraat. Maar kan men uit het hoofd zeggen hoeveel 2.619.151.920 gedeeld door 58.359 is? In de wetenschapsbijlage van de NRC stond een verhaal over 'rekenwonder' Willem Bouman, gewezen automonteur in Alphen aan den Rijn:

Bouman ontdekte zijn talent op school toen hij een jaar of 8, 9 was. Zijn docent schreef op het bord een ondoenlijke som – de wortel van 64.304.361 – en Bouman zag 'in een flits' het juiste antwoord: 8.091. Hij werd de klas uitgestuurd, schrijft hij in zijn boek. Daarna heeft hij tijdens 'de minder boeiende lessen' alle getallen van 1 tot en met 1.000 uitgeschreven en er de kwadraten achter gezet. 'Dat lijkt imposanter dan het is', zegt hij opgewekt. (...) 'Een kennis uit de kerk, een universitair hoofddocent die wel meeging naar rekentoernooien, heeft ooit gezegd dat ik blij moet zijn met hoe ik ben terechtgekomen', zegt hij dan. Want in het rekenonderwijs zou Bouman 'gefrustreerd als een gek zijn geworden'.(...)
Jammer, vindt hij, want aan het rekenonderwijs valt wel wat te verbeteren. En rekenen, gevoel ontwikkelen voor getallen, is belangrijk. 'Als je nou de jeugd tot op de bodem van hun ziel wil verzieken, dan moet je ze met rekenmachientjes leren werken', zegt hij. Hij kent de tegenargumenten. Zoals dat je de 'uitgespaarde' hersencellen dan kan besteden aan nuttiger zaken dan sommen. Maar je mag me 'gratis onthoofden als daarvan ook maar iets van terecht komt', schrijft hij in zijn boek. 'Als je ontwent je verstand te gebruiken, dan eindig je met niks.'
Bouman zelf zit elke dag zeker twee uur thuis aan tafel te rekenen. Hij print dan lijsten met sommen uit. Bovenaan staat vandaag 2.619.151.920 / 58.359 (44.880 binnen een tel).